

DAGENS FRÅGOR

Norge i centrum

I Sverige betraktades det nära nog som en sensation, då regeringen Gerhardsen föll på Kings Bay-affären. För den uppmärksamme iakttagaren var det dock uppenbart, att denna blott betecknade kulmen på en serie dramatiska händelser i den norska politiken under våren och försommaren. Den borgerliga oppositionen hade redan tidigare stått samlad mot regeringen. Frågan var endast, när utbrytaren ur arbeiderpartiet och tungan på den politiska vågen, socialistisk folkeparti, skulle visa regeringen sitt öppna miss-hag. Det skedde i Kings Bay-affären. Regeringen föll, inte på grund av att den borgerliga oppositionen som man hävdade i den våldsamma socialistiska agitationen taktiskt utnyttjade en känslös fråga utan därför att arbeiderregeringen flagrant underlåtit att följa tidigare givna instruktioner av stortinget.

Vad som däremot förvånade var hur lätt de borgerliga partierna kunde komma överens och bilda en slagkraftig regering under högermannen John Lyngs ledning. De borgerliga partierna hade därmed klart och tydligt visat dels att de var fullt regeringsdugliga och dels att samverkan lätt kunde etableras i regeringsställning, något som otvivelaktigt kommer att få stor betydelse inte bara för den fortsatta norska politiken utan för nordisk politik överhuvudtaget. Det stod emellertid på ett tidigt stadium klart, att

regeringen Lyng inte skulle bli gammal. Socialistisk folkeparti anmälde omedelbart sitt intresse av att än en gång fungera som ministärstörtare. Frågan var blott när arbeiderpartiet skulle anse det opportunt att fälla den borgerliga regeringen.

Efter den måttfulla regeringsförklaring som avgavs av statsminister Lyng hamnade arbeiderpartiet otvivelaktigt i ett svårt läge. Ett kommunalval förestod den 23 september. Det var rimligt att låta norska folket i valge en antydning om hur det ställde sig. Att avvakta kommunalvalets resultat och därmed följa det parlamentariska spelets regler framstod som den anständigaste utvägen, så mycket mera som möjligheten att upplösa stortinget och utlysa nyval inte står till buds. Om å andra sidan kommunalvalen inneburit en borgerlig framgång, hade arbeiderpartiet hamnat i en än besvärligare situation. Man skulle för att inte alltför mycket utmana väljaropinionen ha tvingats att avvakta ett lämpligt tillfälle att i en *sakfråga* fälla regeringen. Denna hade då fått än längre tid att visa sin förmåga att styra landet, vilket särskilt i en högkonjunktur på sikt allvarligt kunde ha påverkat arbeiderpartiets ställning hos det norska folket. Efter att ha övervägt situationen kom arbeiderpartiet fram till att det från snävt partipolitiska utgångspunkter var nödvändigt att snarast fälla regeringen Lyng. Man manade till strid, blåste liv i gamla klasskampsparoller och presenterade

en radikalisering i socialistisk riktning av partiprogrammet. Det från parlamentarisk synpunkt uppseendeväckande inträffade, att den borgerliga regeringen fälldes dagarna före det val, då norska folket skulle göra sin stämma hörd.

Det stod alltså redan från början klart, att kommunalvalet skulle få en starkt rikspolitisk karaktär. Likaledes stod det utom diskussion, att valdeltagandet skulle bli större än vid »normala» kommunalval. Frågan var vilket läger som främst skulle komma att åtnjuta de s. k. soffliggarnas stöd. En annan oviss faktor utgjorde den omständigheten att årets kommunalval var det första egentliga TV-valet i Norge. På sina håll ville man hoppas, att statsminister Lyngs starka framträdanden som upphöjde honom till rangen av statsman i bjärt kontrast mot den snäve partimannen Gerhardsen skulle bidra till en borgerlig valseger. Å andra sidan var det också uppenbart, att kampstämningen inom arbeiderpartiet i förening med en stark valorganisation lätt kunde ge utslag i en annan riktning.

Valresultatet gav knappast klart utslag åt något håll. Vid en jämförelse med 1959 års kommunalval har det socialistiska lägret utan tvekan förstärkt sina positioner. Beaktar man däremot valets rikspolitiska karaktär och gör en jämförelse med stortingsvalet 1961 har de socialistiska partierna snarast förlorat terräng. Arbeiderpartiet håller knappt ställningarna från 1961, medan kommunisterna förlorat nära hälften av sin väljarkår. I stor utsträckning torde de tidigare kommuniströsterna ha gått till socialistisk folkeparti. Eftersom detta vänstersocialistiska parti nu för första gången ställde upp i ett kommunalval, var det uppenbart att såväl dess röstetal som procentuella andel av väljaråren skulle öka. Den knappa vinsten

på några få tiondels procent har dock inte motsvarat partiets högt ställda förväntningar.

På den borgerliga sidan framstår den norska högern som valvinnare. Partiet uppnådde nära 20 procent av valmanskåren och är nästan lika stort som samtliga de andra borgerliga partierna tillsammans. På landsbygden gjorde senterpartiet, som är av en helt annan pålitlig borgerlig karaktär än sin svenska motsvarighet, betydande vinster. Däremot fick de båda andra borgerliga partierna, kristelig folkeparti och venstre, vidkännas förluster.

Någon klar antydning om hur den framtida norska politiken bör föras gav alltså inte valet. Resultatet innebar inte ett förtroendevotum för en radikaliserings i socialistisk riktning men ej heller något misstroendevotum mot Gerhardsens nya regering. Det förefaller sannolikt, att det vilande förslaget om införandet av upplösningsrätt, kommer att antas. Möjligen tar Gerhardsen därefter chansen att anordna nyval till stortinget i förhoppningen att uppnå absolut majoritet. På den borgerliga sidan befäste Höyre sin ställning som det ledande partiet. Särskilt anmärkningsvärda är högerframgångarna i de av unga familjer dominerade områdena av förortskaraktär. Sålunda erövrade Höyre absolut majoritet i den med sina 63 000 invånare snabbt expanderande och viktiga kommunen Bærum utanför Oslo. Den stora frågan för framtiden på den borgerliga sidan blir om fortsatt samverkan kan etableras. Höyre och senterpartiet kan väntas svara positivt. Kristelig folkeparti torde även i stort förhålla sig positivt, medan venstre är den svagaste komponenten. Så länge den nuvarande partiledaren Røiseland sitter i partiets ledning kan en fortsatt välvillig hållning till det borgerliga samarbetet väntas. Han kan också peka på en viss frammarsch för

partiet vid kommunalvalet i förhållande till stortingsvalet 1961. Skulle venstrefchefen emellertid avgå som partiledare, finns det en allvarlig risk för ökat inflytande för partiets sekteristiska falang av Expressenkaraktär. Därmed skulle de löftesrika tecknen snabbt förbytas i samma tröstlöshet som tidigare präglat förhållandet mellan de borgerliga partierna i Norge och som alltjämt är fallet i Sverige.

Under alla omständigheter kommer intresset för norsk politik länge att hållas på toppunkten. Regeringen Lyng har ingivit borgerligheten i det övriga Norden starka förhoppningar. Dess exempel manar till efterföljd.

Chrusjtjovs nya baser

President Kennedys fasta hållning under Cubakrisen anses — förmodligen fullt riktigt — ha utgjort den avgörande drivfjädern bakom Sovjets helomvändning i provstoppsfrågan, varigenom man accepterade västmakternas i Genève tidigare framlagda förslag. Hade USA visat sig vara en ofarlig papperstiger, vilket kineserna hävdar, hade någon avspänning gentemot USA varken varit nödvändig eller ens, ur Moskvas synvinkel, önskvärd.

Den aktuella politiska situationen torde nu kunna kännetecknas av en viss försiktig förväntan. Försiktigheten är befogad. De psykologiska vinsterna av Moskvaavtalet har fordrat för mycken ansträngning för att spelas bort genom alltför optimistiska uttalanden rörande arten av Sovjetunionens utrikespolitiska målsättning.

Det kan därför vara av intresse att åter ta upp Cubaproblemet för att söka klarlägga dess allmänpolitiska betydelse samt i vad mån Sovjets karibiska politik ingår som en integrerad del i dess allmänna strategi eller om den utgör ett exklusivt undantag.

Långt innan Cubakrisen ingick i sitt sista våldsamma skede hade den kommunistiska infiltrationen på ön oroat den amerikanska allmänheten. Det kalla krigets verklighet blev här uppenbar på ett sätt, som för den enskilde var än mera påtagligt än Chrusjtjovs hot om att ingå ett separat fredsfördrag med Östtyskland.

Det förhållandet, att USA av säkerhetsskäl tvingats upprätta baser längs Sovjets gränser, samt med ekonomiska medel söker motverka Moskvas inflytande i Jugoslavien, dämpade inte heller amerikanarnas vrede över Sovjetunionens åsidosättande av Monroedoktrinen.

När Kennedy därför skred till aktion skedde det med hela nationens välsignelse. Sovjets försäkringar rörande hjälpen till Cuba hade visat vad de var värda — presidenten hade nu inte bara moralisk rätt utan även politisk skyldighet att i yttersta fall använda vapenmakt, för att återställa den hotade maktbalansen. En vacklande hållning hade i detta läge kunnat få de mest katastrofala följder för västmaktspolitiken, bl. a. genom att ge Chrusjtjov klarsignal för vidare provokationer visavi Berlin.

Skälen till den ryske ledarens offensiva Cubapolitik samt orsakerna till Sovjets reträtt, kan ännu inte klart bedömas. Dock synes det som om Chrusjtjovs utdelning vid Cubauppgörelsen inte var direkt föraktlig. Förenta Staterna lyckades visserligen avvisa en raketbas men har däremot tvingats acceptera en kommunistregim 145 km utanför den amerikanska kusten, en regim som trots prestigeförlusten icke synes vara tvingad inställa sin infiltrationsverksamhet i Sydamerika.

USA:s misstag att icke i tid inse, att en allierad åtminstone bör erhålla lika stor ekonomisk hjälp som de alliansfria staterna, samt dess icke alltid så psykologiskt riktiga politik visavi

de tjugo republikerna, har tillsammans med den föga framstegsvänliga inställningen hos den inhemska överklassen i Syd- och Centralamerika berett marken även för lösningar av kommunismens utopiska karaktär. Det politiska läget kan inte vara annat än labilt, när alla parter tror sig vinna något på en revolution. Överklassen önskar vinna tillbaka sina gamla privilegier — militärerna och kommunisterna ser i en revolution en möjlighet att överta makten — de svältande massorna har ingenting att förlora på en förändring. Kennedys storslagna framstegsallians, som nu visat sig stöta på större svårigheter än väntat, torde knappast kunna genomföras i den takt som är nödvändig om den kommunistiska infiltrationen i Sydamerika intensifieras. Cubaproblemet kan inte rätt förstås om man bortser från detta faktum.

Det ryska inflytandet på Cuba har även en annan aspekt. Den planerade »fiskehamnen» torde sålunda även kunna utnyttjas såsom u-båtsbas. Chrusjtjovs karibiska politik utgör därför en konsekvent fortsättning av Sovjetunionens försök att vinna stödjepunkter vid de stora sjöfartslederna, och vad den saken anbelangar, även en fortsättning av tsardömets strävanden att nå fram till varma vatten i Asien och att uppnå kontroll över Bosporen och Dardanellerna.

Sovjets förståelse för Cubas sjömilitära värde är därför inte ett unikt inslag i dess utrikespolitik. Den sista tidens händelser i Jemen kan också komma att erbjuda Moskva stora möjligheter att kontrollera inloppet till Röda havet och att penetrera de oljerika och strategiskt viktiga staterna i Mellersta östern. Därmed kan sjöfarten genom Suezkanalen både till och från Medelhavet effektivt förslutas. Bilden förmörkas ytterligare av det faktum, att Sovjet redan fått visst fotfäste på den afrikanska sidan av Röda

havet genom att anlägga ett oljeraffinaderi i Eritrea. Att ryssarna till fullo insett denna regions världspolitiska betydelse bestyrks för övrigt av det påfallande intresse de sedan länge visat Iran och för möjligheterna att via detta land nå fram till Persiska viken.

De ryska strävandena att upprätta stödjepunkter, vilka kan hota Atlantpaktens och SEATO:s interna sjöförbindelser, måste även få den mest radikale att inse betydelsen av att västmakterna trots provstoppsavtalet icke uppger sina baser eller sviker ens den till synes mest obetydliga allierade. Fransmännens ansträngningar för att behålla Mers-el-Kébir i Algeriet och Bizerte i Tunisien, samt amerikanernas ur strikt demokratisk synvinkel beklagliga hjälp till Francoregimen, kan trots kärnvapenraketernas stora räckvidd därför inte betraktas som en förlegad politik. Inte heller torde det vara tillrådligt för västmakterna att låta den intensifierade rymdforskningen gå ut över nyanskaffningen av atomdrivna u-båtar och lättmanövrerade övervattensfartyg. Den amerikanska upprustningen av armén och de konventionella stridskrafterna blir också mindre verkningsfull om USA saknar medel att komplettera flygtransporterna med snabba och säkra sjötransporter. Sovjetunionens möjligheter att försvaga Europaförsvaret och SEATO-pakten genom omfattande flankrörelser och militära hot i ryggen är trots allt, tyvärr, en realitet.

Japans inträde i OECD

Det tyska undret anföres ofta som ett bevis på den fria marknadsekonomins effektivitet. Västtysklands ekonomiska uppsving torde till stor del också bero på, att man vägrade följa amerikanernas anvisningar, vilka alltför mycket liknade Keynes idéer om spar-

det såsom samhällsekonominns främste fiende.

Att den fria konkurrensen medför snabbare ekonomiska framsteg även i ett österländskt, mindre högindustrialiserat samhälle har utvecklingen i Japan visat. På mindre än hundra år, det vill säga från 1853, då en amerikansk eskader stävade in i Tokyobukten och tvingade kejsaren och shogunen att öppna Japan för västerlandet, förvandlades örriket från en agrar feodalstat till Asiens rikaste nation. Sedan USA genom atombombsanfallen mot Hiroshima och Nagasaki satt definitiv punkt för den japanska imperialismen, har den största delen av Japans ekonomiska potential kunnat utnyttjas för fredliga ändamål. Japans produktion av optiska instrument, dess effektiva varvsindustri och dess framsynta u-landshjälp betraktas med respekt även av de mera utvecklade staterna.

Genom japanernas förmåga att anpassa sig till nya förhållanden, en förmåga som bl. a. framgår av deras vilighet att acceptera det av MacArthur och ockupationsmakten införda demokratiska styrelseskicket, har Japan, vid sidan av Indien, även kommit att utgöra en demokratisk motpol till den kinesiska diktaturen.

Trots de goda relationerna mellan Tokyo och Washington, samt det mycket livliga handelsutbytet mellan de forna kombattanterna, synes Japan nu emellertid vilja företaga vissa om-dispositioner vad angår dess utrikespolitiska och ekonomiska förbindelser. Utvecklingen inom EEC har fäst Japans uppmärksamhet på Europa. Premiärminister Ikeda, som så sent som förra året företog en good-will resa mellan kontinentens huvudstäder, pläderade emellertid icke endast för Japans, nu medgivna, inträde i OECD, en ökad handel med EEC-staterna samt ett upphävande av den mot Ja-

pan diskriminerande 35:e artikeln, som då tillämpades av ett flertal länder inom GATT, utan syntes över huvud taget önska ett långt gående samarbete med Europamarknaden. Samma synpunkter torde ha framförts av utrikesminister Ohira, som just besökt Sverige, även om denne här mera understrukit betydelsen av att de kvarvarande kvantitativa restriktionerna avskaffas.

Denna utveckling kan komma att visa sig betydelsefull. Japan måste betraktas som västmakternas främste allierade i Asien och dess fortsatta framsteg bör kunna verka attraherande även på vissa neutraliststater. Japans intresse för Europa kan också verksamt bidra till att bryta udden av den kritik som hävdar, att EEC endast är en västerländsk rikemansklubb och att de stater utanför Europa som väljer att samarbeta med Europamarknaden, snart kommer att finna, att deras ekonomiska intressen icke tillgodoses och att deras förhållande till EEC i allmänhet gränsar till neokolonialism. Samtidigt kan Japans nya ekonomisk-politiska orientering komma att utgöra ytterligare ett steg på vägen mot den frigörelse av världshandeln, som man hoppas skall bli följden av Kennedyrundan.

Dagstidningarnas upplagor

De nyligen publicerade upplagesiffrorna för dagstidningarna under första halvåret 1963 innehåller knappast några större sensationer. Storstadspressen redovisar i allmänhet goda ökningssiffror, och detsamma gäller för ett antal numera någorlunda välkonsoliderade större landsortstidningar med upplagor i storleksordningen 30 000–50 000 ex.

Upplagekriget mellan storstadsdrakarna rasar emellertid vidare, kanske i första hand mellan Expressen (med

sting») och Aftonbladet (»ökar mest»), men också mellan kvällstidningar och morgontidningar liksom mellan morgontidningarna inbördes.

Av morgontidningarna kan *Dagens Nyheter* uppvisa en ökning med 12 000 ex. till 371 000 ex. (Här, liksom i det följande, upplagan på vardagar.) Tidningens säkra ökningstakt under senare år — efter stagnationen åren 1958–60, till en del säkerligen förorsakad av förtroendekrisen i samband med ATP-striden — har därmed fortsatt och till och med något förstärkts. Utan svårighet hävdar *Dagens Nyheter* sin ställning som landets största morgontidning, drygt 120 000 ex. större än närmaste medtävlare, Göteborgs-Posten.

Stockholms-Tidningen noterar en ökning på knappt 9 000 ex., till 157 000 ex. Den radikala omläggningen av tidningens hela typografi och de förstärkta tekniska resurserna har uppenbarligen spelat in. Allt fortfarande går tidningen emellertid med årliga miljonförluster, som LO, under knot inte minst från socialdemokratisk landsortspress, tydligen anser motiverade med hänvisning till behovet av ett upplagemässigt någorlunda stort regeringsorgan. Det är för övrigt ännu långt kvar till toppnoteringen under Kreugerepoken, 187 000 ex. år 1950.

Svenska Dagbladet, också den efter flyttningen till det nya tidningshuset i besittning av en förstklassig teknisk utrustning, registrerar en icke obetydlig ökning, med 5 000 ex. till 145 000 ex.

De bägge kvällstidningarna *Expressen* och *Aftonbladet* gör emellertid tillsammans tagna större upplagevinster än de tre morgontidningarna, en utveckling som var särskilt accentuerad 1961–62 men är fullt tydlig även 1962–63. År 1962 redovisade *Expressen* och *Aftonbladet* för första gången en större sammanlagd upplaga än de tre mor-

gontidningarna — 665 000 ex. jämfört med knappt 650 000 ex. — och sedan kvällstidningarna nu tillsammans överskridit 700 000 ex.-strecket närmar sig försprånget 30 000 ex.

Aftonbladet, som under åtskillig tid excellerat i högljudda rop (»ökar mest i svensk dagspress»), kan på grundval av de nu publicerade siffrorna fortsätta sitt ropande. Upplagan har stigit med 30 000 ex. till 275 000 ex. Sedan LO:s stora tidningsköp för sju år sedan har upplagenoteringen förbättrats med omkring 100 000 ex. (under samma period har *Expressen* ökat med omkring 160 000 ex.).

Expressen noterar, säkerligen under intryck av den hårda konkurrensen från *Aftonbladet*, en förhållandevis blygsam ökning, med 7 000 ex. till 427 000 ex. Klart är ju dock att *Expressens* ledarplats i »tidningsallsvenskan» icke på allvar kan hotas på lång tid. *Expressen* har för övrigt ytterligare knappt in på *Dagens Nyheter*s traditionella toppnotering för söndagsupplagan; endast 10 000 ex. skiljer nu från DN:s 457 000 ex.

Utöver de fem Stockholms-tidningarna är det endast ytterligare en svensk dagstidning, *Göteborgs-Posten*, som överskrider 100 000 ex.-strecket. Tidningens jämna ökningstakt fortsätter — nu ytterligare 7 000 ex. — och upplagan når 249 000 ex. Sedan länge klart distanserad av *Expressen* och *Dagens Nyheter* passerades Göteborgs-Posten för ett par år sedan av *Aftonbladet*. Försprånget före *Stockholms-Tidningen* och *Svenska Dagbladet* är emellertid betryggande.

Närmast i tur att uppnå 100 000 ex. förefaller *Sydsvenska Dagbladet* att vara. En mindre ökning på knappt 2 000 ex. för uppnoteringen till drygt 90 000 ex. Vad storstadstidningarna i övrigt beträffar kan nämnas, att *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* redovisar knappt 56 000 ex., en ökning

med omkring 3 000 ex., medan samma koncerns kvällstidning, *Göteborgs-Tidningen*, måste notera en nedgång på omkring 2 000 ex., till knappt 67 000 ex. *Kvälls-Posten* i Malmö följer däremot det vanliga ökningsmönstret för kvällstidningar och når drygt 61 000 ex. (procentuellt sett den näst största ökningen, överträffad endast av *Aftonbladet*). *Skånska Dagbladet* har stagnerat på knappt 42 000 ex. De bägge socialdemokratiska tidningarna i Göteborg och Malmö, *Ny Tid* och *Arbetet*, redovisar respektive drygt 44 000

ex. och 57 000 ex. Den förstnämnda har nyligen sammanslagits med *Kuriren*, vilket omöjliggjort en rättvisande jämförelse, den senare redovisar en ökning på drygt 1 000 ex.

Avslutningsvis må nämnas, att utanför de tre största städerna *Nya Wermlands-Tidningen* med 72 000 ex. (plus drygt 3 000 ex.), *Östgöta Correspondenten* med knappt 56 000 ex. (ökning drygt 1 000 ex.) och *Nerikes Allehanda* med knappt 53 000 ex. (ökning drygt 1 000 ex.) överskrider 50 000 ex.-gränsen.